

УДК 81'373.7:25:341.24

Дарина Касяненко, канд. філол. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ФРАЗЕОЛОГІЯ ПРАВНИЧОГО ЄВРОЛЕКТУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДУ

Досліджено фразеологію правничого євролекту в німецькій та українській мовах кризь призму терміно- та перекладознавства. Опрацьовані фразеологічні одиниці правничого євролекту відібрані методом загальної вибірки із німецькомовних законодавчих актів ЄС та їхніх офіційних перекладів українською мовою. Розглянуто моделі фразеологічних одиниць різного типу, особливу увагу приділено канцеляризмам та термінологічним словосполученням, також виявлено особливості їх відтворення з німецької мови українською. Коротко проаналізовано стан досліджень євролінгвістики та правничого євролекту в Україні та у світі.

Ключові слова: переклад, фразеологія, правничий євролект.

У умовах наростаючого глобалізму країни Європи поступово переходять із "дому національного буття" (Haus des nationalen Seins: М. Гайдеггер) до "спільного європейського дому", облаштованого в межах Європейського Союзу (ЄС). Наслідком цього процесу постає як утворення спільних європейських інституцій, так і утвердження специфічного євролекту, правового за своїм спрямуванням і перекладного за способом досягнення. У такий спосіб, за влучним висловлюванням У. Еко, "мовою Європи практично стає переклад" [1, с.15]. Незважаючи на майже півстолітнє існування Європейського Союзу та прогресивну мовну політику об'єднаної Європи, у лінгвістиці відносно нещодавно було визначено місце та значення мови ЄС – євролекту у системі фахових мов. Хоча євролінгвістика та похідні від неї поняття євролект, євромова, єврожаргон, євротекст, євронім слугує об'єктом лінгвістичних студій вже з 90-х років ХХ ст., поза увагою дослідників і досі залишається фразеологія текстів європейського права, що зумовлює актуальність обраної проблематики.

Аналіз літератури виявив інтенсивність досліджень євролекту на зарубіжних теренах і нестачу фундаментальних розвідок зазначеної проблематики в українській лінгвістиці. Перші студії, присвячені лінгвістичним аспектам нової легіслативної культури, з'являються в Західній Європі наприкінці 90-х рр. (В. Вайсфлог, С. Шарчевич, Р. Гофен, П. Сандріні, Ж. Р. де Гроот, Р. Арнтц, Р. Штольце А.-Л. К'яер). В Україні євролект як феномен "нової інтернаціональної мовної сутності" [2] стає об'єктом наукових досліджень лише з 2007 р. [3] і згодом висвітлюється також іншими мовознавцями, перекладачами-практиками та науковцями (О. Чередниченко, Т. Качка, С. Друзенко, Д. Касяненко).

Мета цієї розвідки – з'ясувати фразеологічні особливості правничого євролекту в німецькій та українській мовах. Об'єктом дослідження виступають німецькомовні законодавчі акти ЄС [4; 5] та їхні офіційні переклади українською мовою [6; 7]. Предмет дослідження – фразеологічний потенціал правничого євролекту в німецькій та українській мовах. Матеріалом дослідження слугують усталені звороти правничого євролекту, відібрані методом загальної вибірки із зазначених джерел європейського права [4-7].

Запропоноване Л. Гоффманном горизонтальне структурування (приналежність фахової мови до певної галузі) та вертикального розшарування фахових мов (розподіл фахових мов на пласти за рівнем їхньої змістовної спеціалізації), дозволяють виокремити в мові права – підмову європейського права і позначити її **правничим євролектом**, представленим джерелами європейського права [8, с. 88].

На особливий статус фразеології в правничих текстах ЄС звертає у своїх розвідках Гертруд Греціано, іменуючи її "єврофразеологією" (Europhrasologie) [9]. Зазначена тенденція з'явилася в європейських законодавчих актах унаслідок запозичення традицій укладання конституцій Франції та Німеччини. Як приклади можна навести усталені словосполучення, які зустрічаються

у преамбулах до основних законів ЄС, наприклад: *in dem Bewusstsein* (нім.) / *conscientes du fait* (фр.) – усвідомлюючи; *in der Erwägung* (нім.) / *considerant* (фр.) – беручи до уваги що / зважаючи на; *im Hinblick* (нім.) / *eu egard* (фр.) – у зв'язку з / зважаючи на те, що / з огляду на те, що; *in dem Wunsch* (нім.) / *desireuse* (фр.) / *desiring to* (англ.) – бажаючи; *überzeugend, in der Gewissheit, im Vertrauen* (нім.) / *convaincus* (фр.) – певні / упевнені; *entschlossen* (нім.) / *resolved to* (англ.) – сповнені рішучості тощо.

Аналіз практичного матеріалу дозволяє стверджувати, що у правничому євролекті поширені фразеологічні одиниці різного типу: фразеологічні єдності, сполучення й вислови. Оскільки юриспруденції характерна стандартизація лексичних одиниць, словосполучень та інших засобів передачі думки, а також константність лексичних ознак, більшість юридичних фразеологізмів втратила свою метафоричність і отримала статус нейтральних стійких висловів [10, с. 210], наприклад: *Verantwortlichkeit tragen* – нести відповідальність; або стертих чи мертвих метафор: *Rechtsquelle* – джерело права. Тож, джерела європейського права містять фразеологізми, які сьогодні входять до складу відповідної юридичної терміносистеми і у фахових текстах виконують роль термінів.

До фразеології фахової мови ("fachsprachliche Phrasologie") німецькі науковці відносять усталені звороти, які посідають особливе місце як в німецькій, так й українській мові європейського права. Окрему групу фразеологічних сполучень правничого євролекту становлять канцеляризми (стандартні вислови термінологічного характеру, притаманні офіційно-діловому стилю). Для їхнього перекладу українською мовою необхідно добирати функціонально еквівалентні словосполучення, як правило також канцеляризми цільової мови, окремі складові яких можуть різнитися їхньої семантикою [10, с. 211].

Особливу небезпеку для юридичного перекладу становить дослівний переклад канцеляризмів, утворених у німецькомовному правничому євролекті за найбільш поширеною моделлю **іменник + дієслово**, де дієслово виконує формальну функцію і не конкретизує семантичне значення фразеологічного сполучення: *stellen* (ставити), *geben* (давати), *ziehen* (тягнути), *machen / tun* (робити) тощо. Так, приміром, фаховий характер дієслів *ratifizieren* та *legalisieren* сприймається одразу, адже вони слугують термінами підмови права. Фахова приналежність наведених вище дієслів загальноживаної мови, які входять до складу канцеляризмів правничого євролекту, розпізнається лише у процесі їхнього застосування в усталених термінологічних словосполученнях, наприклад: *ziehen* – *zur Verantwortung ziehen* (притягнути до відповідальності); *stellen* – *Antrag stellen* (робити заяву, вносити пропозицію); *Anspruch tun* – *робити відвід заяву/ клопотання*; *Eintrag tun* – *здавати школи*; *Aussagen machen* – *давати свідчення* тощо. Наведені приклади унаочнюють, що до складу

німецькомовних сталих висловів правничого євролекту належать дієслова узагальнюючого характеру, проте під час перекладу українською мовою відбувається їхня конкретизація за допомогою більш вузького за значенням відповідника, наприклад: *stellen* – *vor Gericht stellen* (віддавати під суд); *unter Beweis stellen* (обґрунтувати дії).

Усталені фахові термінологічні сполучення утворюються в німецькій мові правничого євролекту, як правило, за такими моделями:

а) **іменник + дієслово** (Substantiv + Verb): *Leitlinien festlegen* (формулювати настанови), *Richtlinien erlassen* (видавати директиви), *die Politik festlegen / ausführen* (визначати / реалізовувати політику) та ін.;

б) **прикметник + іменник** (Adjektiv + Substantiv): *blockfreies Land* (країна, яка не приєдналася до блоку), *Europäische Freihandelszone* (Європейська зона вільної торгівлі);

в) **прийменник + іменник** (Präposition + Substantiv): *laut dem Binnenmarktkonzept* (відповідно до концепції внутрішнього ринку), *kraft des Europarechts* (згідно з правом ЄС).

Залежно від контексту і стилістичних вимог правничі поняття в німецькій мові виражаються різними частинами мови: **Abgrenzung der Zuständigkeiten** +

Abgrenzen der Zuständigkeiten = обмеження компетенції; **Zuständigkeiten abgrenzen** (обмежити компетенцію); **Konsolidierung der Rechtsvorschriften** + **Konsolidieren der Rechtsvorschriften** = консолідація правових положень; **Rechtsvorschriften konsolidieren** (консолідувати правові положення).

Якщо порівняти моделі, за якими утворюються німецькі та українські термінологічні сполучення підмови європейського права, помітними стають такі риси: лексикографічним відповідником моделі **іменник + дієслово** (нім.) слугує в українській мові модель **дієслово + іменник** (укр.), наприклад: **ein Gesetz beschließen / verabschieden** – прийняти закон / затвердити законопроект, **eine Verordnung erlassen** – видавати постанову. Якщо **іменник** термінологічного словосполучення в німецькій мові представлений **складним словом**, то у перекладі українською мовою він відтворюється або моделлю **прикметник + іменник**, наприклад: **Wahlrecht ausüben** – здійснювати виборче право; або моделлю **іменник + іменник**: **die Beweislast umkehren** – перекласти обов'язок доведення.

Термінологічне словосполучення **прикметник + іменник** (нім.) у перекладі українською мовою відтворюється такою ж моделлю: **multilateraler Vertrag** – багатосторонній договір, **verstärkte Zusammenarbeit** – посилена співпраця, **gemeinsamer Markt** – спільний ринок, **verfassungsrechtliche Vorschriften** – конституційні вимоги тощо; модель **прийменник + іменник** (нім.) у перекладі українською мовою передається відповідно моделлю **прийменник + іменник** (укр.): **gemäß der Verfassung** – за конституцією тощо.

Комунікативну функцію термінологічних сполучень допомагають виконувати всі мовні елементи усталених словосполучень, проте у перекладі юридичного тексту вибір слухного терміносполучення та його "імплантація" в контекст може викликати певні складнощі щодо

вибору влучного дієслова, прийменника тощо – *ein Gesetz einbringen* (вносити законопроект); *kraft des Gesetzes* (в силу закону); *als Gesetzgeber tätig sein* (ухвалювати законодавчі акти), *bewährte Verfahren übernehmen* (переймати взірцевий досвід), *die nationalen Gerichte binden* (бути обов'язковим для національних судів), *der Rat erläßt...Richtlinien* (Рада публікує / видає директиви), *einstimmig beschliessen* (ухвалювати одногосно) тощо.

До групи так званих "схрещених" складених термінів, утворених з генетично різнорідних компонентів, один з яких національний, а другий – іншомовний, можна віднести як у німецькій, так і в українській мовах словосполучення, утворені за моделлю "позначуване + позначене", домінує в цьому тандемі запозичений іменник. Наприклад: **gemeinsame Politik** (спільна політика), **Europäische Konvention** (європейська конвенція), **allgemeine Amnestie** (загальна амністія) тощо.

Варто зазначити, що на відмінну від національної правничої мови ФРН, ознакою якої є надання переваги національним варіантам термінологічних висловів, німецькомовний правничий євролект тяжіє до іншомовних запозичень. Зазвичай це структурні кальки, які в результаті попередніх контактів порівнювальних правових систем були запозичені в німецькомовний, а згодом і в україномовний правничий євролект.

Із наведених прикладів очевидно, що перекладач має добре орієнтуватися у правничій фразеології, уникати дослівного перекладу нових канцеляризмів, що може призвести не лише до стилістичних, але й до серйозних правових помилок, аналіз яких визначає подальші вектори наукових студій.

Список використаних джерел

1. *Mehrsprachigkeit: Trumpfkarte Europas, aber auch gemeinsame Verpflichtung* // Mitteilung der Kommission an das Europäische Parlament, den Rat, den Europäischen Wirtschafts- und Sozialausschuss und den Ausschuss der Regionen. – Brüssel, 2008.
2. Червониченко О. І. Євролект і проблеми його перекладу / О. І. Червониченко // Мовні і концептуальні картини світу. – 2012. – Вип. 41, ч. 2.
3. Гавура Д. Проблема багатомовності в ЄС з точки зору перекладу, адаптації та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України / Д. Гавура // Мовні і концептуальні картини світу. – 2007. – Вип. 23, ч. 1.
4. *Entwurfvertrag über eine Verfassung für Europa* (2003/C 169/01) [Електронний ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – 2003. – Режим доступу: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003XX0718\(01\):DE:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003XX0718(01):DE:HTML).
5. *Verfassung für Europa* [Електронний ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – Режим доступу: http://europa.eu/scadplus/constitution/introduction_de.htm.
6. *Договір про запровадження Конституції для Європи* (проект) (2003/C169/01). – 2008. – офіційний переклад [Електронний ресурс] Законодавство України. Верховна Рада. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. *Конституція для Європи. Конституційні акти Європейського Союзу*. – К., 2008.
8. Касяненко Д. С. Особливості перекладу та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Д. С. Касяненко. – К., 2011.
9. Gréciano G. *Europaphraseologie im Vergleich* / G. Gréciano [Hrsg. W. Eismann] // *Europhras 95 – Europäische Phraseologie im Vergleich. Gemeinsames Erbe und kulturelle Vielfalt*. – Bochum, 1998. – Bd. 15.
10. Шаблій О. А. Німецько-український юридичний переклад: методологія, проблеми, перспективи: монографія / О. А. Шаблій. – Ніжин, 2012.

Надійшла до редколегії 25.09.14

D. Kasianenko, cand. of Philol., associated prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LEGAL EUROLEKT PHRASEOLOGY IN THE LIGHT OF TRANSLATION

This article deals with the research of legal eurolekt phraseology in German and Ukrainian in the light of terminology and translation studies. The analyzed legal eurolekt phraseological units are selected by general selection method from EU German legal acts and their official translations into Ukrainian. Models of different type phraseological units are considered in particular with focus on terminological collocations and officialness, features of their translation from German into Ukrainian are also defined. The condition of Eurolinguistics and eurolekt researches in Ukraine and in the world is shortly analyzed.

Key words: translation, phraseology, legal eurolekt

Д. Касяненко, канд. філол. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ФРАЗЕОЛОГІЯ ПРАВОВОГО ЕВРОЛЕКТА СКВОЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕВОДА

Стаття присвячена дослідженню фразеології правового євролекта в німецькому та українському мовах з позиції терміно- та перекладознавства. Проаналізовані фразеологічні одиниці правового євролекта обрані методом загальної вибірки з німецько-українських законодавчих актів ЄС та їх офіційних перекладів на українську мову. Розглянуті моделі фразеологічних одиниць різного типу, особливу увагу приділено канцеляризмам та термінологічним словосполученням, також визначені особливості їх перекладу з німецької мови на українську. Коротко проаналізовано стан досліджень євролінгвістики та правового євролекта в Україні та в світі.

Ключові слова: переклад, фразеологія, правовий євролект.

УДК 81'255.4'42:821.111=161.2

Катерина Мегела, канд. філол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ВІДТВОРЕННЯ ДИСКУРСИВНИХ МАРКЕРІВ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Висвітлено основні методи, які дозволяють дослідити специфіку художнього перекладу важливих елементів діалогічного мовлення, акцентовано на необхідності врахування комунікативних смислів дискурсивних маркерів у перекладі художніх діалогів. Продемонстровано широкі варіативні тактики відтворення англійських дискурсивних маркерів в українських художніх перекладах. Виявлено низку прагматичних чинників, що впливають на вибір перекладацьких відповідників до досліджуваних мовних одиниць.

Ключові слова: дискурсивний маркер, дискурс, діалогічне мовлення, прагматичне значення, комунікативний смисл, варіативний переклад, перекладацькі тактики, художній переклад, метод дослідження.

Проведене дослідження дало змогу поглянути на дискурсивні маркери, які у лінгвістиці часто називають "неважливими" словами, як на об'єкт, що заслуговує на детальне вивчення у перекладознавчому ракурсі.

Об'єктом дослідження є дискурсивні маркери англійської мови (*oh, ah, well, why, hey, eh, yeah, uh, huh, now, really, anyway, you know, I mean, you see*), відібрані з діалогічних фрагментів англомовних художніх творів, способи та засоби їх відтворення в українських перекладах. Інвентаризація класу дискурсивних маркерів була проведена на основі класифікацій зарубіжних вчених: Д. Шифрін [6], К. Ейджмер [3], С. Левінсона [4], Д. Льюїс [5], М. Каменського [1], а також власних спостережень.

Приналежність тої чи іншої лексеми до класу дискурсивних маркерів визначається за принципом вираження ними подібних прагматичних значень, які можуть зумовлювати варіативний переклад. Можливість деяких вигуків, прислівників та сполучників виконувати дискурсотворчу роль, а саме регулювати діалогічну взаємодію учасників спілкування, й пояснює зарахування їх до функціонального класу дискурсивних маркерів.

Клас дискурсивних маркерів як мовна категорія не є чимось застиглим і завершеним, він може поповнюватися новими нормативними або соціально маркованими елементами, деякі лексеми можуть виходити з ужитку, набуваючи хронологічної маркованості, як це трапилось, наприклад, з лексемами *marry* та *(in) faith*.

Семантика дискурсивних маркерів розглядається у нерозривній єдності з постаттю мовця-персонажа як творця мовного повідомлення, а вибір відповідників як креативний процес самого перекладача, таким чином, дослідження особливостей відтворення дискурсивних маркерів у перекладі органічно вписується в антропоцентричну модель сучасних перекладознавчих студій та визначає його актуальність.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що нами вироблена власна методика аналізу відтворення дискурсивних маркерів діалогічного мовлення у художньому перекладі, що виявляє комплекс прагматичних факторів, які впливають на перекладацькі рішення.

Головна мета роботи – прослідкувати вплив прагматичних чинників на варіативність перекладацьких

рішень у відтворенні дискурсивних маркерів в українських перекладах англомовних художніх творів.

У багатьох дослідженнях, які висвітлюють проблему дискурсивних маркерів, зустрічається теза про те, що дискурсивні маркери не мають лексичного значення, а мають лише дискурсивне. Ми переконані, що у дискурсивних маркерів відсутній лише денотативний (номінативний) аспект лексичного значення, оскільки вони не можуть позначати предмети навколишньої дійсності, проте мають конотативне значення. Дискурсивні маркери можуть мати велику кількість відтінків значень, що визначаються лише контекстом, тому ми говоримо про "розмитість" їхньої семантики, крім того, нерідко реалізують декілька функцій одночасно. Очевидно, що невизначеність семантики дискурсивних маркерів породжена смислом, який виникає при їх функціонуванні у мовленні. У нашому розумінні, значення є психоментальним фрагментом колективної етносвідомості, що конвенційно закріплено за певною мовною формою й завдяки чому існує в індивідуальній свідомості в різних способах застосування. Смисл – це внутрішній зміст, значення мовної одиниці, яке впливає з певного контексту її вживання.

У більшості лексем, які зараховані до класу дискурсивних маркерів, поряд з дискурсивними існують ще й інші, недискурсивні значення. При цьому, між дискурсивними та іншими вживаннями певного слова часто не існує ніякого семантичного зв'язку [2, с. 212].

Під недискурсивним значенням лексеми розуміється її первинне значення. Наприклад, англійська лексема *well* – це в першу чергу прислівник "добре", "гарно": Порівняймо: *She dances well* (вона гарно танцює). Та: *Well, she is quite pretty (А вона нічого!)*. У другому випадку *well* демонструє прояв дискурсивного значення оцінки.

Так само, *you know* у своєму традиційному значенні виконує роль предиката: *You know this man. Ти знаєш цього чоловіка*. Одне з дискурсивних значень *you know*, слугувати засобом привернення уваги співрозмовника, можна побачити на прикладі: *You know, he is so strange. Знаєш, він такий дивний!*

Дискурсивні маркери розглядаються нами не як ізольований клас функціональних лексем, що в українській мові мають свої відповідники, а як мовні засоби, за до-